

Ὁρθόδοξος Ἐνημέρωσις

«Ἐντολὴ γὰρ Κυρίου μὴ σιωπᾶν ἐν καιρῷ κινδυνευούσης Πίστεως. Λάλει γάρ, φησί, καὶ μὴ σιώπα... Διὰ τοῦτο καγὼ ὁ τάλας, δεδουκῶς τὸ Κριτήριον, λαλῶ».

(Οσ. Θεοδώρου Στουδίτου, PG 99, 1321)

Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ Οἰκουμενισμὸς*

Τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου
π. **Γεωργίου Δ. Μεταλλινοῦ**,
Κοσμητορὸς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Μέρος Β΄.

2. ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΟ κείμενο σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση ὑπῆρξε ἡ Πατριαρχικὴ Ἐγκύκλιος τοῦ 1902¹⁸, ποὺ ἐγκωμιάζεται συνεχῶς ἀπὸ τοὺς ὑμνητὲς τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, διότι «ἐξέφραζε τὰ ποιμαντικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὴν οἰκουμενικὴν εὐαισθησίαν τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως»¹⁹. Ἐξ ἄλλου, «ἀποτελεῖ μία προγραμματικὴ καὶ γενναία πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ' γιὰ μία οὐσιαστικὴ **ἐπανεκτίμηση ἢ καὶ ἀναθεώρηση** (ἢ ὑπογράμμιση δική μου) τῆς βάσεως ὅχι μόνο στὶς διορθόδοξες, ἀλλὰ καὶ στὶς διαχριστιανικὲς σχέσεις»²⁰. Καὶ ἀπὸ ἔνθερμους οἰκουμενιστὲς, δικούς μας καὶ ξένους, θεωρεῖται ἡ ἐγκύκλιος αὐτὴ κάτι τὸ πρωτοφανὲς στὶς διαχριστιανικὲς σχέσεις²¹.

* * *

ΑΥΤΟ ΠΟΥ αἰφνιδιάζει εἶναι ἡ χρησιμοποιοῦμενη στὸ κείμενο αὐτὸ γλῶσσα. Χωρὶς καμμία, καὶ στὸ ἐλάχιστο, κίνηση ἐπιστροφῆς τοῦ Προτεσταντικοῦ κόσμου στὴν ἐκκλησιαστικότητα καὶ ἐνῶ τριανταδύο χρόνια πρὶν εἶχε δογματισθεῖ τὸ παπικὸ ἀλάθητο στὴν Ἀβαντικανὴ (1870)²², οἱ χριστιανικὲς αἱρέσεις τῆς Δύσεως καλοῦνται «αἱ δύο μεγάλες τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀναδενδράδες», «ἡ Δυτικὴ (δηλ. ὁ Ρωμαιοκαθολικισμὸς) καὶ ἡ τῶν Διαμαρτυρομένων Ἐκκλησία».

Παπισμὸς καὶ Προτεσταντισμὸς (ὡς νὰ ἦτο κάτι ἐνιαῖο) χαρακτηρίζονται, ἔστω καὶ μὲ κάποιο περιορισμὸ Ἐκκλησίες. Κατὰ τὸν κ. Βλάσ. Φειδᾶ²³ «*ἡ πρόταση αὐτὴ ὑποδηλώνει μίᾳ θετικῇ ἐκκλησιολογικῇ θεώρησιν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν*»²⁴. Ἐπιχειρώντας δὲ νὰ μετριάσει τὴν ἐντύπωση, ποὺ δημιουργεῖ τὸ ἴδιο τὸ πατριαρχικὸ κείμενο, ἀποσαφηνίζει τὸν ὄρο «*ἀναδενδράδες*»²⁵, καὶ προσθέτει, ὅτι ἡ Ἐγκύκλιος «*ἀναγνωρίζει μίᾳ συγκεκριμένῃ μορφῇ ἐκκλησιαστικότητος στὰ ἀπεσχισμένα ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξην Ἐκκλησίᾳ ἐκκλησιαστικὰ σώματα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως... ἐπὶ τῇ βάσει τῆς καθιερωμένης ἀρχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ὀφειλετικῆς ἀγωνίας γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου*»²⁶.

Πρόκειται, πράγματι, γιὰ μίᾳ καινοφανῆ τακτικῇ²⁷, ἄγνωστη μέχρι πρό τιος στὴν Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ.

* * *

ΣΗΜΑΣΙΑ, λοιπόν, ἔχει ἡ ἐντύπωση ποὺ προκάλεσε ἡ Ἐγκύκλιος στὸν δυτικὸ χριστιανικὸ κόσμο μὲ τὴν ἀλλαγὴ αὐτή, ὡς κάτι τὸ ὄντως «*πρωτοφανές*», ὅπως ἦδη ἐλέχθη. Ἀναζητοῦνται, βέβαια, ἐρμηνεῖες αὐτῆς τῆς θεμελιακῆς ἀλλαγῆς. Πνευματικὰ καὶ ποιμαντικὰ κίνητρα προβάλλει ὁ κ. Βλ. Φειδᾶς²⁸, ἀγιορειτικὴ ἐπίδραση ἀναζητεῖ ὁ κ. Ἰ. Ταρνανίδης²⁹, τὴν ἀσφυκτικὴ δὲ θέση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἐπικαλοῦνται ἄλλοι (προνομιακὸ ζήτημα λ.χ.)³⁰. Πρέπει ὅμως νὰ ληφθεῖ ὑπόψη, ὅτι εἶχε προηγηθεῖ ἡ οἰκουμενιστικὴ προεργασία μεταξὺ ἄλλων τοῦ Συνεδρίου Lambeth (1880)³¹, τοῦ πάπα Λέοντος ΙΓ', ποὺ μὲ τὴν ἐγκύκλιο τοῦ 1895 ἔθεσε τὶς βάσεις τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ οἰκουμενισμοῦ³², ἐνῶ παράλληλα ὁ καρδινάλιος Π. Τοντίνι ἔδιδε διαλέξεις στὴν Κωνσταντινούπολι γιὰ τὸ ἡμερολογιακὸ ζήτημα, (στὸν «*Φιλολογικὸ Σύλλογο*» Κωνσταντινουπόλεως) προπαγανδίζοντας τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ἡμερολογίου ἀπὸ τὸ 1894. Ὁ Πατριάρχης Ἀνθιμος ΣΤ' (1895/6) ἀπαγόρευσε τὶς συζητήσεις, ἀλλ' ὁ Ἰωακείμ Γ' προώθησε τὴν σχετικὴ συζήτηση (1901), θέτοντας ἔτσι ἐμφανῶς καὶ τὸ θέμα τοῦ ἡμερολογίου στὸ πλαίσιο τῆς εὐρύτερης οἰκουμενικῆς πρωτοβουλίας του³³.

3. ΤΟ ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ τοῦ 1920³⁴ εἶναι νομοτελειακὴ συνέχεια τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1902, σηματοδότησε δὲ τὴν ἔναρξιν τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως στὶς πραγματικὲς τῆς διαστάσεις, ὡς καὶ τὴν συμμετο-

χή τῆς Ὁρθοδοξίας σ' αὐτήν, μὲ πρωτοπόρο τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Κατὰ τὸν π. Γ. Τσέτσπ ἦταν «*ὀριακὴ ἔκφραση τοῦ Ὁρθοδόξου Οἰκουμενισμοῦ καὶ ὀρόσημο στὴν ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως*»³⁵. Καὶ ἡ Ἐγκύκλιος αὐτὴ ἔγινε προοδευτικὰ δεκτὴ μὲ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ τὸν Δυτικὸ κόσμο καὶ ἐπαινέθηκε ἰδιαίτερα, διότι ὁ δυτικὸς χριστιανισμὸς εὗρισκε στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο θριαμβικὴ καταξίωση³⁶.

* * *

ΤΟ ΣΠΟΥΔΑΙΟ αὐτὸ κείμενο ἀπευθύνεται «*Πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ*», μὲ μία τολμηρὴ ὑπέρβαση τῆς γλώσσας τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1902. Ἀπὸ ἐπίσημο ἐκπρόσωπο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἀναγνωρίζεται ὅτι μὲ τὴν Ἐγκύκλιο αὐτὴ «*τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἔδωκε καὶ τὸν χρυσὸ κανόνα τοῦ Ὁρθοδόξου Οἰκουμενισμοῦ (Ζάντερ), καθὼς καὶ τὸν καταστατικὸ χάρτη γιὰ τὴ στάση, ποὺ ἔπρεπε νὰ τηρήσει στὸ μέλλον ἡ ὀρθόδοξη παράταξη μέσα στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση*»³⁷.

* * *

Η ΙΔΕΑ ὁμῶς τοῦ Πατριαρχείου γιὰ μία «*Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν*» εἶχε υἱοθετηθεῖ καὶ ἀπὸ ἠγέτες τῆς Δύσεως. Ὑποστηρίχθηκε ὅτι ἡ Ἐγκύκλιος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου προηγήθη³⁸. Ἀκολούθησαν δὲ δύο ἀκόμην σχέδια τοῦ Νάθαν Söderblom καὶ τοῦ I. Oldam. Τὴν πρωτοβουλία στὸν χηρεύοντα πατριαρχικὸ Θρόνο εἶχε ὁ Τοποτηρητὴς Προύσης Δωρόθεος³⁹, ποὺ διατηροῦσε σχέσεις μὲ τὸν Söderblom καὶ τοὺς ἄλλους δυτικοὺς πρωτεργάτες τοῦ Οἰκουμενισμοῦ. Εἶναι δὲ εὐνόητη ἡ δυναμικὴ τῶν προσωπικῶν σχέσεων στὶς ὁποῖες ἀποφάσεις⁴⁰. Γι' αὐτὸ πιστεύω, ὅτι ἡ περαιτέρω ἔρευνα γιὰ τὴν ἀποσαφήνιση καὶ κατανόηση καὶ αὐτῆς καὶ κάθε ἄλλης ἀνάλογης «*πρωτοβουλίας*» (π.χ. ἡ ἀνάμειξη τοῦ τότε Ἀθηνῶν Μελετιίου Μεταξάκη) πρέπει νὰ συνεχισθεῖ. Ἦδη ἄλλωστε, ἔχει δεχθεῖ ἡ Ἐγκύκλιος τοῦ 1920 διάφορες ἀντιφατικὲς ἐρμηνεῖες.

* * *

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ τῆς Ἐγκυκλίου εἶναι ἡ προσέγγιση τῶν «*ἀπανταχοῦ Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ*» ἐπὶ «*πρακτικοῦ καὶ ἠθικοῦ πεδίου*». Κανεὶς λόγος πιά γιὰ «*ἀναδενδράδες*» (ἀναγκαῖα καὶ καθησυχαστικὴ ἢ χρῆση τοῦ ὄρου τὸ 1902), ἀλλ' ἀπ' εὐθείας καὶ ἀπροκάλυπτα γιὰ «*Ἐκκλησίες τοῦ Χριστοῦ*». Ἡ ἐξίσωση ἔχει ἐπέλθει. Καθορίζονται, ἐπίσης, 11 «*βήματα*» πορείας⁴¹, μὲ πρῶτο τὴν «*δημιουργία κοι-*

νοῦ ἡμερολογίου»⁴². Ἔτσι συνδέονται ἡ Ἐγκύκλιος καὶ οἱ στόχοι τῆς ἀμεσώτατα καὶ ἀστασίαστα μὲ τὸ ἡμερολογιακὸ ζήτημα. Σημασία δὲ ἔχει, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Ἐγκύκλιος θεωρεῖται ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν πολιτικῶν κυρίως προβληματισμῶν τῆς⁴³. Γι' αὐτὸ ἔγινε εὐχάριστα δεκτὴ ἀπὸ τὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, κυρίως τὶς Βαλκανικὲς, γιὰ τὴν ἐνίσχυσή τους στὴν ἀντιμετώπιση ἐπικαίρων κοινωνικοπολιτικῶν προβλημάτων⁴⁴.

Τὸ Διάγγελμα τοῦ 1920 ἀπέβη ὁ καταστατικὸς χάρτης τοῦ διαχριστιανικοῦ Οἰκουμενισμοῦ καὶ δείκτης πορείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, χωρὶς καμία παρέκκλιση ἀπὸ τοὺς στόχους του⁴⁵.

* * *

ΟΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΕΣ Ἐγκύκλιοι τοῦ 1902 καὶ 1920 ἀπὸ θεολογικῆς πλευρᾶς, κυρίως ἡ δεύτερη, φαίνονται νὰ θέτουν ὡς βάση τὴν «βαπτισματικὴ Θεολογία» καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς «διευρυμένης Ἐκκλησίας», νὰ ἐνισχύουν δὲ τὸν δογματικὸ πλουραλισμὸ καὶ τὴν «ἐγκοσμοκρατικὴ πολιτικὴ»⁴⁶. Ἔτσι κατανοοῦν τὰ κείμενα αὐτὰ καὶ ἀνώτατοι Κληρικοὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου⁴⁷.

Κατὰ τὴν εὐστοχὴ παρατήρηση τοῦ Καθηγητοῦ Χρήστου Γιανναρά, ἡ Ἐγκύκλιος «*ὑποκαθιστᾷ ἢ ἀποσιωπᾷ τὴν ἀλήθεια τῆς Μιάς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὑπαρκτικοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας, γιὰ χάριν τῆς κοινωνιστικῆς καὶ πιετιστικῆς ἀντίληψης ἐνὸς ἰδεολογικοῦ χριστιανισμοῦ*», μὴ καὶ σ' αὐτὴ δὲν «*ὑπάρχει οὔτε ὑπαινιγμὸς τῆς ἀλήθειας*»⁴⁸.

* * *

ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ Πατριαρχεῖο ἔμεινε ἀταλάντευτα πιστὸ στὸ πνεῦμα καὶ τὶς κατευθύνσεις αὐτῶν τῶν Ἐγκυκλίων. Ἔτσι, στὴν Ἀδιορθόδοξο Διάσκεψη τῆς Ρόδου (1961) συζητήθη τὸ θέμα: «*Ὁρθοδοξία καὶ Οἰκουμενικὴ Κίνησις: α) Ἡ ἐν τῷ πνεύματι τῆς Πατριαρχικῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1920 παρουσία καὶ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει*». Ἡ ἐπὶ Πατριάρχου Ἀθναγόρα ἐκδοθεῖσα Ἐγκύκλιος τοῦ 1952⁴⁹ εἶναι ἡ ὀλοκλήρωση τῆς προγραμματισμένης αὐτῆς πορείας. Ἡ παράθεση δὲ ὄρων τῆς συμμετοχῆς⁵⁰ εἶχαν καὶ ἐδῶ ὡς σκοπὸ τὸν ἐφησυχασμὸ τῶν ἀντιδρώντων παραδοσιακῶν, ὅπως ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων, διότι προοδευτικὰ οἱ ὅροι αὐτοὶ ἔπесαν στὴ λήθη.

* * *

ΥΠΟΣΤΗΡΙΧΘΗΚΕ παραπάνω ἡ σχέση (καὶ) τῆς Ἐγκυκλίου

τοῦ 1920 μὲ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἡμερολογιακοῦ προβλήματος. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι κανεὶς «*παλαιομερολογίτης*»⁵¹, γιὰ νὰ κάμει αὐτὴ τὴν διαπίστωση⁵², ποῦ ἔχει γίνει ἥδη ἀπὸ πολλοὺς. Στὶς Ἐγκυκλίους αὐτές, ἄλλωστε, στηρίχθηκε καὶ τὸ συνέδριο τοῦ 1923, ποῦ ἐφήρμοσε τὸ πρῶτο «*βῆμα*» τῆς *Ἐγκυκλίου τοῦ 1920*⁵³. Ἡ πορεία τοῦ Πατριάρχου Μελετίου (Μεταξάκη) ἔχει προκαλέσει πολλὰ συζητήσια⁵⁴.

(Ἀκολουθεῖ τὸ Μέρος Γ')

(*) Ἐφημερ. «*Ὁρθόδοξος Τύπος*», ἀριθ. 1583/4.2.2005, σελ. 3 καὶ 4.

18. Βλ. τὸ κείμενο στοῦ **π. Γ. Τσέτσπ**, Ἡ συμβολή..., σ. 220-227.

• Νέα ἐπανεκδοσὴ στὴν «*Ὁρθοδοξία*», περίοδ. Β', ἔτος Ι', τεῦχος δ'/Ἰαν.-Μάρτ. 2003, σ. 71-77. Μὲ τὴν ἐγκύκλιο αὐτὴ συνδέεται ἡ Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος τοῦ 1904 τοῦ ἰδίου Πατριάρχου καὶ τοῦ ἰδίου πνεύματος μὲ τὴν πρώτῃ. Τὸ κείμενο βλ. στοῦ **π. Γ. Τσέτσπ**, σ. 228-35· πρβλ. σ. 47 ἑ.ἑ.

19. **π. Γ. Τσέτσπ**, Ἡ συμβολή..., σ. 28.

20. **Βλασ. Ἰ. Φειδᾶ**, Αἱ Ἐγκύκλιοι..., σ. 131.

21. Στὸ ἴδιο. Πρβλ. **π. Γ. Τσέτσπ**, ὄπ., π., σ. 31.

22. Βλ. **π. Γ. Δ. Μεταλλινοῦ**, Πῶς ἐγίνε ὁ Πάπας «ἀλάθης». Κριτικὴ παρουσίαση ἔρευνας τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ θεολόγου - ιστορικοῦ, Ἄ. Μπ. Χάσελρ..., Τρίκαλα 2002².

23. Ὅπ. π., σ. 135.

24. Ἐμπειρος θεολόγος ὁ **κ. Βλ. Φειδᾶς** διορθώνει τὸ πατριαρχικὸ κείμενο, μιλώντας γιὰ «*Προτεσταντικὲς ἐκκλησίες*» καὶ ὄχι «*Ἐκκλησία Διαμαρτυρομένων*», ὅπως τὸ κείμενο.

25. Ὅπ. π., σ. 135 ἑ.

• «*Ὁ ὁρος "ἀναδενδράς" χρησιμοποιεῖται κυριολεκτικῶς τόσο γιὰ τὴν ἀναρριχώμενη κληματίδα, ὅσο καὶ γιὰ τὸ ἀναρριχώμενο ἀγριόκλημα. Ἀναμφιβόλως, ἡ ἐπιλογὴ του πρέπει νὰ συνδέεται μὲ τὴν ἀμφίσημη σημασιολογικὴ του φόρτιση κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ δένδρο τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἢ καὶ πρὸς τὴν αὐθεντικὴ του συνέχεια στὴν Ὁρθόδοξην Ἐκκλησία, ἀφ' ἑνὸς μὲν, γιὰ νὰ ἀποκλεισθῇ ὅποιαδήποτε σύγχυση πρὸς τὴν ἀγγλικανικὴ θεωρία περὶ κλάδων, ἀφ' ἑτέρου δὲ γιὰ νὰ μὴ ταυτισθοῦν οἱ Ἐκκλησίες τῆς Δύσεως πρὸς τὴν ἄμπελο τὴν ἀληθινή, καίτοι τρέφονται ἀπὸ τὴν κοινὴν ρίζαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως συνάγεται καὶ ἀπὸ τὸ χαρακτηρισμὸ τῶν δύο "ἀναδενδράδων" ὡς Ἐκκλησιῶν. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτῇ, ὁ ὁρος "ἀναδενδράς" παρουσιάζει μεγαλύτερη σημασιολογικὴ συγγένεια πρὸς τὶς "παραφυάδες", οἱ ὁποῖες τρέφονται ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ δένδρου, ἀλλὰ δὲν παράγουν καρπούς».*

26. Στὸ ἴδιο, σ. 138.

27. Βλ. ὅσα γράφει γιὰ τὴν ἀλλαγὴν πνεύματος καὶ γλώσσας ὁ **Ἰω. Καρμίρης** (Ὁ ὀρθόδοξο-προτεσταντικὸς διάλογος..., σ. 10 ἑ.).

28. Ὅπ. π. σ. 137 ἑ. («...ὥστε νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἀπὸ κοινοῦ ἡ κοινὴ ἀπειλὴ τῆς ἀντιθεϊστικῆς Ἰδεολογίας καὶ τοῦ Μοντερνισμοῦ ἐναντίον τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἀξιών τῆς θρησκευτικῆς πίστεως»).

• Αὐτὸ εἶναι ὡς ἓνα σημεῖο ὀρθό, ἀλλὰ οἱ πρωτοβουλίες καὶ οἱ μέθοδοι προέρχονταν ἀπὸ τὸν διεθνῆ πολιτικὸ καὶ διπλωματικὸ χῶρο, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ πάντα ἀκολουθοῦν. Ἄλλο ἂν οἱ ἐνέργειες αὐτές, φαινομενικὰ τουλάχιστον, εὐνοοῦσαν καὶ τὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες στὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τους. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθεῖ, ὅτι οἱ Πατριάρχες Γρηγόριος Ζ΄ καὶ Ἰωακείμ Γ΄ παρουσιάζουν μίαν ἀντιφατικότητα στὴ στάση τους ἐναντι τῆς Δύσεως στὴν Β΄ πατριαρχία τους.

29. Ἰω. Χ. Ταρνανίδου, «Τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα προκάλεσαν τὴν ἐξαπόλυση τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1902 ἐκ μέρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ΄, καὶ εἰδικότερα ἡ ἀναφορά της στὴν διορθόδοξη ἀναζήτηση τῆς συνεργασίας καὶ τῆς ἐνόπτηας», «**Ὁρθοδοξία**», ὅπ. π., σ. 243-252. (ἐδῶ, σ. 252).

• Τὸ ὅτι ἐπέισθη στὸ ἅγιον Ὅρος, δὲν σημαίνει καὶ ἀπὸ παραδοσιακοὺς ἀγιορεῖτες.

30. Βλ. ἀρχιμ. Βασιλείου Κ. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία..., Ἀθῆναι 1958², σ. 692 ἔ.

31. G. Tavard, Geschichte der ökumenischen Bewegung..., ὅπ., π., σ. 196: «*Auf der Lambeth-Konferenz vom 1888, schon durch die Definition der Lambeth Quadrilateral berühmt, wurde beschloßen, die Beziehungen zur Orthodoxie zu fördern und durch gedankenaustausch und Klarstellungen eine engere Verbindung zwischen beiden kirchen vorzubereiten*». Τὸ 1889 ὁ Καντουαρίας Φρ. Τέμπελ καὶ ὁ πατριάρχης Διονύσιος Ε΄ (1889-1891) ἀρχίζουν τακτικὴ ἀλληλογραφία.

(**Β. Σταυρίδης**, ΘΗΕ 10 (1967) στ. 760).

32. Βλ. Ἰω. Ν. Καρμίρη, ΔΣΜ, τ. 2, σ. 930 ἐπ.

33. Ἡ Ρώμη δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἐπανέρχεται καὶ νὰ ἐπιμένει γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς ἡμερολογιακῆς ἀλλαγῆς, γιὰ νὰ διευκολύνει τὸν οἰκουμενισμό της.

34. Τὸ κείμενο βλ. στοῦ **Ἰ. Καρμίρη**, ΔΣΜ 2, 957-960 (950 ἔ.) («*Διάγγελμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ*») (Πρβλ. **π. Γ. Τσέτσον**, Ἡ Συμβολή..., σ. 73 ἔ.ἔ.).

35. Ὅπ. π., σ. 194.

36. Χαρακτηρίσθηκε κατὶ «*δίχως προηγούμενο στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας*», ἡ πρόταση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νὰ ἰδρυθῆ μία «*κοινωνία τῶν ἐκκλησιῶν*» γιὰ τὴν ὠφέλεια «*τοῦ ὄλου τῆς Ἐκκλησίας σώματος*», στὸ ὁποῖο νοοῦνται ὀρθόδοξοι καὶ μὴ ὀρθόδοξοι.

Βλ. **George Tssetsis**, *The Meaning of the Orthodox Presence in the Ecumenical Movement*, στὸν συλλογικὸ Τόμο: Orthodox Visions of Ecumenism, **Gennadios Limouris**, Geneva 1994, σ. 172. Ἡ δῆλωση ἔγινε ἀπὸ τὸ Γενικὸ Γραμματεῖα τοῦ Π.Σ.Ε. Δρα Vissert Hooft.

37. π. Γ. Τσέτσον, Οἰκουμενικὸς Θρόνος καὶ Οἰκουμένη - Ἐπίσημα πατριαρχικὰ κείμενα, Κατερίνη 1989, σ. 56 καὶ 57.

38. π. Γ. Τσέτσον, Ἡ συμβολή..., σ. 89 ἔ.

39. Βλ. **Ἰ. Καρμίρη**, ΔΣΜ, 2, 951 ἔ. Ὁ Τοποτηρητὴς ἔκαμε τὴν ἀκόλουθη πρόταση στὴ Σύνοδο: «*Νομίζω ὅτι εἶναι καιρὸς πλέον, ὅπως ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία σκεφθῆ σοβαρῶς καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐνώσεως τῶν ἐπὶ μέρους χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ἰδίως μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν, τῶν Παλαιοκαθολικῶν καὶ τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας... Τὸ βαρυσήμαντον ἄγγελμα καὶ πρόσταγμα πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος περὶ προσεγγίσεως καὶ δὴ καὶ ἐνώσεως τῶν διαφόρων χριστιανι-*

κῶν Ὁμολογιῶν πρὸς σχηματισμὸν “κοινωνίας Ἐκκλησιῶν” πρέπει νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς ἐν τῇ Ανατολῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίας τῆς Κων/λεως».

(Πρβλ. **π. Γ. Τσέτσον**, Ἡ συμβολή..., σ. 236 ἐ.έ.).

40. Βλ. **Γ. Τσέτσον**, Ἡ συμβολή..., σ. 90 ἐ. (πρβλ. σ. 65 ἐ.).

• Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετασθοῦν βαθύτερα καὶ συστηματικότερα οἱ σχέσεις καὶ οἱ διασυνδέσεις τοῦ Δωροθέου μὲ δυτικούς ἐκπροσώπους τοῦ Οἰκουμενισμοῦ, διότι ὁ ρόλος του ὑπῆρξε ἀποφασιστικός, ὡς καὶ ἡ ὑποστηριζομένη (ὄχι ἰσχυρὰ) συμμετοχὴ τοῦ Μελετίου Μεταξάκη στὴ σύνταξη τῆς *Ἐγκυκλίου*.

41. Βλ. **Βασ. Σταυρίδης**, στή ΘΗΕ τ. 9 (1967) στ. 859 ἐ.

42. «Δύνатаи δὲ ἡ φιλία αὐτῆ καὶ ἀγαθόφρων πρὸς ἀλλήλους διάθεσις ἐκφαίνεσθαι καὶ τεκμηριοῦσθαι εἰδικώτερον, κατὰ τὴ γνώμην ἡμῶν, ὡς ἐξῆς: α) διὰ τῆς παραδοχῆς ἐνιαίου ἡμερολογίου πρὸς ταυτόχρονον ἑορτασμὸν τῶν μεγάλων χριστιανικῶν ἑορτῶν ὑπὸ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν...».

43. **π. Γ. Τσέτσον**, Ἡ συμβολή..., σ. 74 ἐ.

44. Στὸ ἴδιο, σ. 82 ἐ.

45. «Πολλὰ σημεῖα» τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1920 «ἐφηρμόσθησαν εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν», (**Β. Σταυρίδης**, ΘΗΕ τ. 9, στ. 694). Βλ. καὶ **Γρηγορίου Λαρεντζάκη**, «Βασικαὶ ἀρχαὶ τηρήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος – Ὁρθόδοξοι Ἀπόψεις», στὸ «Ἐπιστημονικὴ Παρουσία Ἑστίας Θεολόγων Χάλκης», τ. Α', σ. 323-366, ἐν Ἀθήναις 1987· ἰδιαίτερη σημασία ἔχει ἡ ἐνότητα III, «Βήματα πρὸς σταθεροποίησιν τοῦ κοινου χριστιανικοῦ φρονήματος» (σ. 351 ἐπ., «βήματα» 1-16).

46. Σπουδαία κριτικὴ βλ. στοῦ **Χρ. Γιανναρά**, Ἀλήθεια καὶ Ἐνότητα..., σ. 195 ἐ.έ.

47. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ὁ **Θυατεῖρων Γερμανὸς (Στρηνόπουλος)**. Ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ ἀ' παγκόσμιο Συνέδριο «*Ζωὴ καὶ Ἔργασία*» ἀναφέρθηκε διὰ μακρῶν στὴν *Ἐγκύκλιο τοῦ 1920* καὶ δῆλωσε τὰ ἐξῆς:

«Εἶναι ἀνάγκη, εἶπε, νὰ συνειδητοποιήσουν οἱ Ἐκκλησίες ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐνότητα, ὑπὸ τὴν στενὴ ἐννοία τῆς λέξεως ἐννοία, ποὺ ἐνάνει σ' ἓνα σῶμα τὰ μέλη μιᾶς ὁποιασδήποτε κοινωνίας, ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη, πρὸ περιεκτικῆς ἐννοίας τῆς ἐνότητος, κατὰ τὴν ὁποία ὅλοι ὅσοι παραδέχονται τὴν θεμελιώδη διδασκαλία τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ, καὶ ἀποδέχονται Αὐτὸν ὡς Σωτῆρα καὶ Κύριο, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωροῦν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο ὡς μέλη τοῦ ἰδίου σώματος καὶ ὄχι ὡς ξένους. Χωρὶς νὰ εἰσχωρήσουμε στὴν ἐξέταση τῶν δογματικῶν διαφορῶν ποὺ χωρίζουν τὶς Ἐκκλησίες, πρόσθετε ὁ Θυατεῖρων, πρέπει νὰ καλλιεργήσουμε αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἰδέα τῆς εὐρυτέρας ἐνότητος...».

(**π. Γ. Τσέτσον**, σ. 101).

• Εἶναι φανερὴ ἡ θεωρία περὶ «διευρυμένης Ἐκκλησίας».

48. Ὅπ. παρ., σ. 196, ἐ.

49. Σπουδαῖο κείμενο, ἐνδεικτικὸ τῶν μεθοδεύσεων τοῦ Οἴκ. Θρόνου γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ Οἰκουμενισμοῦ. Ἡ Ἐγκύκλιος ἀπευθύνεται «πρὸς τὰς αὐτοκεφάλους Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας» (**Γ. Καρμίρη**, ΔΣΜ, 2, 960 ἐ.έ.) καὶ «ἀποτελεῖ συνέχειαν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ πρώτου ἐκείνου Διαγγέλματος» (1920). «Καθορίζει τὴν ἐφεξῆς τηρηθησομένην στάσιν τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐναντι τοῦ... Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν», ποὺ εἶχε ἰδρυθεῖ τὸ 1948 (σ. 953).

50. Βλ. **Ί.Ν. Καρμίρη**, Τὰ Δ.Σ.Μ., ΙΙ, σ. 956, 961 έ.

51. Βλ. **π. Γ. Τσέτσιπ**, Ἡ συμβολή..., σ. 35, σημ. 18!

52. Ἡ «*παραδοχὴ ἐνιαίου ἡμερολογίου*» προτείνεται ρητὰ ὡς πρῶτο βῆμα στὴν ἐνωτικὴ πορεία! «*Τί ἔτι χρεῖαν ἔχομεν μαρτύρων*»;

53. Τὸ Συνέδριο συνῆλθε ἀπὸ 10.5. μέχρι 8.6.1923 στὴν Κων/λη, μὲ οἰκουμενιστικὴ προοπτικὴ, μέσα στὴν ὁποία ἀποφάσισε τὴν διαρρύθμιση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Ἡμερολογίου.

• Βλ. **Διον. Μ. Μπατιστάτου**, (ἐπιμ.), Πρακτικὰ καὶ Ἀποφάσεις τοῦ ἐν Κων/λει Πανορθοδόξου Συνεδρίου, Ἀθῆναι 1982.

54. Πέρα ὄλων τῶν ἄλλων καὶ κυρίως τῆς πρωτοφανοῦς ἀνάδειξής του διαδοχικὰ σὲ κορυφαίους θρόνους τῆς Ὁρθοδοξίας, σπουδαῖο εἶναι ὅτι τὸν Νοέμβριο τοῦ 1921 ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ διαπρεπῆς ἱστορικὸς Π. Καρολίδης τὸν ἐμῆνυσε γιὰ κακοδοξίες στὴν Ἱ. Σύνοδο, ἡ ὁποία τὸν κατήρεσε (29.12.1921). Παρ' ὅλα αὐτὰ στὶς 25.11.1921 ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης (ἐνθρόνιση 22.1.1922!). Στὶς Η.Π.Α. δέ, εἶχε *συλλειτουργήσει* μὲ Ἀγγλικανούς σὲ ναὸ τους.